

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 30. aprila 1853.

List 35.

Rodovitnost zemlje povzdigniti po drēnaži.

(Dalje.)

Velika dobrota drēnaže je na Angleškem tako očitna in tako spoznana, da vsak najemnik pri zemljišu, katero ima v najem vzeti, si to vselej izgovori, da mora drēnaženo biti, scer ga ne vzame. Taka je tudi v Holsteinu, na Meklenburškem in Hanoveranskem.

Če pa drēnažo tako močno hvalimo, ne smejo bravci misliti, da jo vsacemu in celò za vsako zemljiše priporočamo. Tega ne! ker znano nam je, da drēnaža ni ravno celò za vsako zemljo, in da kterikrat zamore celò v škodo biti. Al toliko je gotovo, da za večidel zemljiš je neizrečeno koristna; za tega voljo serčno želimo, da bi kmetje z lastnimi očmi nje dobrote se kmalo prepričati zamogli.

Za male kmete posamno, bi res rekli, da drēnaža ni, ker bi jim preveč stroškov prizadjala; al veči kmetije ali za več kmetov skupej ali za celo sosesko ali občino pa že zasluži živega priporočila.

Le škoda, da redko kje je najti prave sosesčnosti, prave prijaznosti med sosedi, da bi eden družemu radi pomagali in se z njim združili, kjer velja kaj obcnokoristnega vpeljati. Če bi pa treba bilo, kaj dobrega spodrniti in sosedu vodo zapreti, da ne more na njegovo senožet teči, ali mu vsake sorte overe delati, da ne more preobilne mokrote iz svojega travnika odpeljavati, to se velikrat vidi in sliši.

Vendar upamo, da tako ne bo vedno ostalo. Pametni kmetje bojo spoznali, da v kmetijstvu se da veliko reči lože zboljšati, če se jih več skup združijo, kakor če le kdo samotež tudi vse svoje žile napenja.

Po tem predgovoru pojmo k drēnaži.

Pervo, kar nas bojo kmetovavci vprašali, je gotovo:

Kako in zakaj je drēnaža koristna?

Da na to vprašanje odgovor damo, je treba, da dokažemo poprej: zakaj je mokrota zemljišu škodljiva?

Vsak kmetovavec vé, da je mokrota pridelkom škodljiva, — na kakošno vižo pa overa rast, tega ne vé vsak, in vendar je na tem spoznanju veliko ležeče. Prosimo za posluh!

Če mokro zemljiše bolj natanjko preišemo, bomo narpoprej zapazili, da je merzlejši ali hladnejši kakor suha zemlja. Merzlo pa postane zemljiše iz dveh vzrokov:

1. Pervi vzrok je puhtenje mokrote. Vsaka reč, ktera se suši, se hladi in postaja merzlejši. Oblecimo mokro srajco, in čeravno smo na gorkem ali na soncu, nas bo vendar hladila ali celò mrazilila, dokler se na nas popolnoma ne posuši, — zakaj? Za to, ker je gorkote treba, da se tista voda, ki je v mokri srajci, zamore spremeniti v sopuh in v podobi sopuha izpuhteti ali izkaditi se iz nje. Od kod pa bo srajca tisto gorkoto vzela, ki je treba, da vodo sogreje in jo spremeni v sopar? Iz života našega, na katerem leži. Kolikor tedaj srajčina voda gorkote potrebuje, da se posuši, toliko je nam vzame, in za toliko nam je hladnejše ali celò mraz.

Ravno taka je z mokroto zemlje, ktera v podobi sopara vedno v zrak puhti, če ni zrak tako merzel, da voda v zemlji zmerzne. Kolikor pa gorkote h temu puhtenju zemljišna voda potrebuje, toliko je nar poprej zemlji sami vzame. Zato bodeš polje, ktereга zemlja pod brazdo je mokra, vedno merzlejši zapazil, kot suho polje, in hladnejši bo še celò poleti v veliki vročini, ker takrat nar več vode iz zemlje puhti, to je, takrat se nar hitreji suši.

2. Merzlejši je pa zemlja po mokroti tudi zavoljo tega, ker voda gorkoto nerada skozi se spuša. Napolnimo lonec z merzlo vodo, in skusimo jo od zgorej na pokrovu sogreti s tem, da na pokrov žerjavice denemo; lahko se prepričamo, da gorkota sila počasi skozi vodo gré, ker zgorej bo voda že zlo vroča, na dnu lonca pa še merzla. Tega se tudi lahko prepričamo, če med merzlo vodo vlijemo vrele; če ne bomo obojne vode dobro pomeshali, se bo merzla le počasi sogrela.

Iz te lastnosti vode vsak lahko zapopade, da na mokrih zemljiših v podbrazdino le malo sončne gorkote priti zamore. (Dalje sledi.)

Ogled po Austrii.

Iz kmetijskega ozira.

Če pogledamo po našem cesarstvu, da bi zvedili: koliko je rodovitne obdelane zemlje memo nerodovitne v mnogoverstnih deželah, iz katerih Austria obstoji, bomo našli sledeče razmere:

	rodovitne	nerodovitne
Na 10.000 oralih (ali na eni štirjaški milji) je zemlje		
v doljni Austrii	9557	443 oralov
v zgornji Austrii	9091	909 "
v Salcburgu	8023	1977 "
na Štajarskem	9160	840 "
na Koroškem	8847	1153 "
na Krajnskem	9512	488 "
na Teržaškem in Goriškem	9432	568 "
na Tiroljskem	6416	3584 "

	rodovitne	nerodovitne	oralov
na Českem	9541	459	
na Marskem	9657	343	»
na Šleskem	9645	355	»
v Galiciji s Krakovo	9080	920	»
v Bukovini	9473	527	»
v Dalmaciji	9736	264	»
v Lombardiji	8434	1566	»
na Beneškem	7949	2051	»
v Vojvodini in Banatu	8647	1353	»
na Horvaškem in v Slavoniji	8677	1323	»
na Ogerskem	8477	1523	»
na Erdeljskem	7443	2557	»
na vojaški Granici	7933	2067	»

Nar več polja je na Marskem, Českem, Šleskem, v Galiciji, v Lombardiji in Beneškem, v zgornji in doljni Austriji, v Vojvodini, Banatu, Ogerskem, Horvaškem in Slavonkem.

Nar več vinogradov je na Ogerskem, Horvaškem, Dalmatinskem, na Lombardo-Beneškem, v doljni Austriji, na Teržaškem in Goriškem in južnem Tiroljskem.

Tiroljsko, Salcburško, Štajarsko, Krajnsko, Koroško, Primorsko, Bukovina, Dalmatinsko in Beneško, Vojvodina, Banat in vojaška granica, so zavolj obilnih senožet vsvarjene za živinorejo.

Z gojzdi so posebno obdarovani: Tiroljsko, Salcburško, Štajarsko, Krajnsko, Koroško, zgornja Austria, Bukovina, vojaška Granica, Horvaško, Slavonsko in posebno Erdeljsko (Siebenbürgen). Revni gojzdvov so Benečansko, Lombardija, Vojvodina in Banat.

Žalostna živa priča, kako pa je kmetijstvo v našem cesarstvu zaostalo za mnogimi družimi državami, je obilnost spašnikov (gmajn). Več ko sedmi del rodovitne zemlje, in več kot osmi del vse zemlje zneso spašniki! Na Dalmatinskem, Teržaškem in Goriškem jih je nar več. V goratih deželah se scer ne morejo spašniki lahko drugač v prid obrniti; vendar bi se dala polovica pašnikov z veliko večim pridom v polje ali senožeti predelati, kar se bo s časom tudi gotovo zgodilo, ko bojo kmetje, v kmetijstvu bolje podučeni, spoznali, da jim pašnik, če prav prerajta vrednost tega, kar na njem zraste, celò malo dobička donese, zguba pa je gotovo velika, ktera jih po tem zadene, da bi na pašniku, če bi njiva ali senožet bil, več ali manj pridelali žita ali družega sadeža ali sena in otave.

V ravno tem popisu, ki ga je naznanil časopis „Oest. Corr.“, beremo tudi, da zemljiša po najemnikih (Pächter, Colonnen) obdelovati, overa napredek kmetijstva na našem Laskem le zato, ker so najemniki (coloni) večidel sila revni in v kmetijstvu zelo nevedni. Za tega voljo se zamore kakor na Angleškem velik dobiček za kmetijstvo po najemnikih le tadaj pričakovati, da se umno obdelovanje zemljiša najemniku predpiše, po katerem se mora ravnati, — da se ne terja odrajtvalo najemšine v denarju, ampak v pridelkih, — da se najem za več let osnuje, da davke odrajtovati lastnik zemljiša prevzame, in da on previdi najemnika s potrebnimi pripomočki za dobro kmetovanje.

Slovanski popotnik.

* Gosp. Juri Jenko je za c. k. ministerialnega koncipista in sovednika državnega zakonika v slovenskem jeziku na Dunaji izvoljen. Mož bo na pravem mestu.

* Dobra misel c. k. ministerstva pravosodja je bila, kazenski zakonik (Strafgesetzbuch) še posebej v pripravnih majhnih bukvah (v osmerki) na svetlo dati, ker vediti: kaj je prepovedano in kako se postavi zoperne dela kaznujejo (štrafajo), je vsacemu potrebno. Tudi v slovenskem jeziku (zraven nem-

škega) je že prišel kazenski zakonik na Dunaji na svetlo; naprodaj v Ljubljani še ni; bo pa menda kmalo prišel, in kadar pride, bomo ceno naznanili. Pričakovaje tega natisa smo jenjali v „Novicah“ naznanovanje kazenske postave, lani dajano.

* Natis deržavlanskega zakonika (bürgerliches Gesetzbuch) v slovenskem jeziku pridno napreduje; že je nek 15 pól gotovih; ker bo pablezo čez 40 pól obsegel, bo še kake 3 mesce terpelo, da pride na svetlo. Perva osnova je tako prenarjena in popravljenjena, da se bo smelo skor čisto novo delo imenovati. Imenitno in važno knjigo smo si pridobili: zamoremo potem reči, kadar bo to delo gotovo.

* Besednjak politično-pravoslavskih reči v nemško-slovenskem, horvaškem in serbskem jeziku, ki ga bo tudi c. k. ministerstvo izdalo, je srečno dodelan. Je čez 43 pól debel in pride morebiti že prihodnji mesec na prodaj. Ti besednjak bo kaj lepa pripomoč vradnikom in vsim pisateljem, kteri dostikrat tacih besed v jugoslavenskih narečjih potrebujejo. Tudi je vodilo k enolični pravoslavski terminologiji. — Ker slišimo, da vse te važne knjige pridejo iz rok vrednika deržavnega zakonika gosp. Cigale-ta na dan, moramo reči, da k doveršenju vsega tega je zraven obsirne vednosti tudi zares železne nevtrudljivosti potreba, da človek ne opeša. Slava!

Drobtinčice narodskih običajev.

Pri Brežanih na južnoizhodni strani Tersta, ki se po sliki in obleki od drugih Kraševcev razločujejo, imajo še sèm ter tjè staro navado, da ženinu in nevesti, kader sta od svojih staršev ali oskerbnikov privoljenje za ženitev zadobila, in kader se je že za vse temu potrebno pogovorilo, nevestin oče, ako pa on ne bi več živel, pa kak drug pošten mož njene naj bližnje žlahte, segavšima si v roki, ju z vinom križem poliva, da vino na tla teče, govoreč: „Tabart bodita vidva eden od drugega, ko se to vino pobere, v imé Boga očeta in Sina in Duha svetega. Amen“.

V Liburnii svatje nevesto do ženinove hiše pripeljavi jo najdejo zaperto, v kateri domači poprej od pira (ženitovanja) pridši mnogotere ropotajoče reči vganjajo: na žervne (Handmühle) melejo, kòse klepljejo, bačve nabijajo itd. Na to govorún zunanijih svatov nekej časa terka, brez da notranji hočejo slišati, ter prosi oglasivšega se notranjega govorúna, da bi ga sprejel z nekimi ljudji popotniki na prespanje, da je ptujie s ptujimi ljudji, truden pota, noč blizo, da ne zna ne kamo ne kod, da je slišal, da so v tej hiši dobri ljudji, ki radi sprejemljejo popotnike čez noč. Al notranji še na vso moč izgovarja, da ni prostora za več ljudi, da imajo silnega dela, da je nevarno toliko ptujih ljudi imeti ponoči itd. Kader se pa dosta nagovorita, odpre notranji vrata, da če vendar te ljudi enmalo viditi. Na to ženin in nevesta poklekne na prag; svekerva pa, ali ako nje ne bi bilo, kakošna druga vredna žena ženinove žlahte, stopi pred nju imajoč v desni roki kupo (šalico) z vinom ali z vodo, na levi pa ročnik ali veliko ruto. Na to nevesta reče: „hvaljen Bog i Maria, má!“ (tukaj se má večkrat sliši namesto mati ali majka). Svekerva ji odgovori: „vazda budi hvaljen Bog i Maria, hčerko!“ Nevesta praša: „má! ča je v toj kupe?“ Svekerva odgovori: „vino i pšenica“. Nevesta da dar v kupo, ter praša: „má! ča je još v toj kupe?“ Svekerva odgovori: „sinci i hčerčice“. Nevesta da drugi dar v kupo, ter praša tretjo: „ča je još v toj kupe, má?“ Svekerva: „svaka dobra ljubav, čest i sreča, da bi rabila i plodila tebi, i svim tvojim vse dni življenja do velike starosti vse do kasne smerti“. Na to vsi svatje veselja zavriskajo, nevesta da tretji dar v kupo, sve-